

SÕJALISED ERAETTEVÕTTED TÄNAPÄEVAL

Ants Laaneots

1. Sõjaliste eraettevõtete teke

Üheks inimkonna ajalugu iseloomustavaks nähtuseks sõjalises valdkonnas on taas saanud keskajal Euroopas laialt levinud, seejärel unustusse langenud ja nüüd uuesti sündinud palgasõjaväed ja palgasõdurid. Erinevus kahe ajastu palgasõdurite vahel seisneb vaid selles, et kui minevikus värbasid neid riigid või aadlkonna esindajad, siis tänapäeval kasutavad palgasõdurite teenuseid nii riiklikud kui ka äristruktuurid. Nüüdisaja palgasõdur on inimene, kes osaleb relvastatud konfliktis mitte oma poliitilistest, ideoloogilistest või rahvuslikest huvidest lähtudes, vaid sellepärast, et talle makstakse eluohtriku tegevuse eest head palka.¹ Sageli on nii, et palgasõdurid ei ole selle riigi kodanikud, mille territooriumil käib sõda või toimub relvastatud konflikt, kus nad osalevad. Võimalikud on muidugi ka erandid, nagu see juhtus Vene palgasõduritega Ukrainas, mida nad kui slaavi riiki peavad ise üheks osaks Venemaast. Ajalugu on näidanud, et tüüpiline palgasõdur ei anna truudusevannet ei oma riigile ega ka teistele riikidele. Temale ei ole tähtsad poliitilised aspektid, mis seonduvad konfliktiga, milles ta osaleb, teda huvitab peamiselt sissetulek. Selline eraettevõtetus nägi uuesti ilmavalgust möödunud sajandi 60ndatel aastatel. Massiliseks nähtuseks muutus ta veidi hiljem, kui paljudes riikides tekkisid sõjalised eraettevõtted (ingl *private military company*, ka *private security company*, вп *частная военная компания*).

Sõjalised eraettevõtted (SE) kujutavad endast kõrgeklassiliste sõjaväespetsialistidega komplekteeritud äriettevõtteid, kes pakuvad eriteenuseid sõjalises valdkonnas. SE-de töötajad on reeglina professionaalid, kes täidavad või lahendavad kõige erinevamaid operatiiv- ja lahingulisi ülesandeid selliste klientide huvides, kes nende teenuste eest hästi tasuvad. SE-de peamised tegevusvaldkonnad on:

¹ **Егоров, Д.** 2019. История появления и развития ЧВК. 30.04.2019. <https://militaryarms.ru/armii-mira/chastnie-voennie-kompanii/> (18.12.2019). [**Егоров** 2019]

- 1) abi välisriikide kaitseministeeriumitele julgeoleku ja sõjaliste kontseptuaalsete dokumentide väljatöötamisel ning nõu andmine reformide korraldamiseks;
- 2) luureoperatsioonide läbiviimine;
- 3) välismaal asuvate diplomaatiliste ja muude esinduste turvamine ning kaitse;
- 4) teiste riikide jõustruktuuride personali väljaõpe;
- 5) sõjaväestatud formeeringute, luure- ja diversioonigruppide ning võitlejate ettevalmistamine ja nende tegevuse juhtimine;
- 6) miiniväljade ja mineeritud objektide demineerimine ning lõhkekehade hävitamine;
- 7) välisriikides sõdivate relvajõudude üksuste logistiline toetamine;
- 8) strateegiliste ja muude tähtsate objektide valve ning kaitse;
- 9) osalemine lahingutegevuses.²

Viimasel ajal on SE-d üha enam hakanud osalema ka lahingutegevuses ja oma osavõtuga täiendama regulaarüksusi lahinguväljal. Enamikul juhtudel võib sõjalise eraettevõtte töötajat pidada õiguslikus mõttes tsiviiliseks, kellele laieneb Genfi konventsiooniga ette nähtud kaitse. Samas on esinenud olukordi, kus sõjalise eraettevõtte (vabatahtliku sõjalise organisatsiooni) personal ei kvalifitseeru tsiviiliseks ega võitlejateks, vaid nad jäävad nende kahe mõiste vahele. Seepärast on sõjaliste eraettevõtete töötajaid võrreldud ka palgasõduritega, st inimestega, kes osalevad lahingutegevuses isikliku kasu teenimise eesmärgil.³

Euroopa esimene sõjaline eraettevõtte Watchguard International tekkis 1967. aastal Suurbritannias. Selle loojaks oli Briti armee kolonelleitnant David Sterling, mees, kes oli varem loonud kuulsa Briti eriuksuse SAS, mis on üks parimatest eriuksustest maailmas. Töötajate hulk kasvas ja ettevõtte laiienes kiiresti. Watchguard Internationali põhitegevuseks sai erinevate jõustruktuuride väljaõpe Lähis-Ida ja Aafrika riikides.⁴

Sõjaliste eraettevõtete arv hakkas kiiresti suurenema maailma eri piirkondades külma sõja lõpus. SE-sid tekkis kõigepealt USA-s, Suurbritannias, Iisraelis ja Lõuna-Aafrikas. Mitme riigi esimesed SE-d osalesid

² **Еропов** 2019.

³ **Пекарев, J.** 2012. Relvakonflikti privatiseerimisega seonduvad probleemid siseriiklikus ja humanitaarõiguses Venemaa gaasikontserni GAZPROM näitel. Magistritöö. Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused, lk 17. [**Пекарев** 2012]

⁴ **Еропов** 2019.

lahingutegevuses Angolas. SE-de tegevust kontrollisid nende arengu algetapil üsna tähelepanelikult nende asutajariigid. Kompaniide populaarsus ja arv kasvasid ruttu, nende teenuseid hakkasid kasutama eri riikide valitsused ja ka suurfirmad. Huvi sõjaliste eraettevõtete vastu hakkas tundma isegi ÜRO. 1979. aastal võeti ÜRO-s vastu rahvusvaheline SE-de tegevust reguleeriv resolutsioon, kuid selle praktiline rakendamine ei leidnud maailmas erilist poolehoidu. Selleks oli ka põhjus – maailm oli pärast külma sõja lõppu üleküllastunud sõjavägedest ja sõjaväelastest. Külma sõja perioodil oli näiteks NATO ühendatud relvajõududes 5,25 miljonit sõjaväelast, NSV Liidu loodud Varssavi paktis aga isegi veel rohkem – 7,56 miljonit.⁵

Olukord Euroopas ja Ameerikas muutus järsult pärast külma sõja lõppu 1991. aastal. Lääneriikides tekkis arusaam, et nüüd on läbi suurte sõdade ajastu. Nii Lääne-Euroopas kui ka USA-s hakati tugevasti vähendama kulusi riigikaitsele, külmutati paljud sõjalised projektid ja sõjavägede koosseis kahanes märgatavalt. Venemaa Föderatsioon oli pärast NSV Liidu lagunemist detsembris 1991 omakorda sunnitud mitu korda vähendama päranduseks saadud üle jõu käivaid kolmemiljonilisi relvajõude. Külma sõja aegsetest hiigelarmeetest vabanesid miljonid korraliku väljaõppe ja sõjakogemustega mehed, kellel oli tsiviilühiskonnas suuri raskusi meelepärase töö leidmisega ning kes otsisid häid raha teenimise võimalusi.

Just samal ajal tekkis USA kaitseministeeriumis idee kasutada aktiivsemalt ära reservis olevaid ja tööd otsivaid kutselisi erusõjaväelasi ning luua uus eraettevõtluse haru – sõjalised eraettevõtted. Algul kasutati neid üksuste toetamiseks sellistes valdkondades nagu logistika, tehnika remont ja varustamine, kuid varsti hakkasid SE-d osalema ka sõjategevuses palju tõsisemate ülesannete täitmisel. Näiteks esimese lahesõja ajal 1991. aastal moodustasid USA juhitud koalitsioonivägede personalist Iraagis ligi ühe protsendi erinevatest SE-dest tulnud palgasõdurid.⁶ Nende teenuste ring laienes kiiresti. Möödunud sajandi 90ndatel aastatel osalesid sõjalised eraettevõtted juba mitmes sõjalises konfliktis Aafrikas. Euroopas õpetasid USA palgasõdurid välja Horvaatia sõdureid Jugoslaavia kodusõjas ning aitasid Georgial uue demokraatliku valitsuse võimuletulekul enne Venemaa kallaletungi 2008. aastal õpetada välja ohvitsere ja sõdureid. Ameerika ja Prantsuse SE-d võitlesid piraatidega Somaalias, mitme teise riigi, kaasa arvatud Venemaa, palgasõdurid osalesid Liibüa kodusõjas. See ei ole kaugeltki täielik nimistu

⁵ **Stratfor**. 2014. NATO: The Evolution of the Alliance. April 28. <https://worldview.stratfor.com/article/nato-evolution-alliance> (18.12.2019).

⁶ **Еропов** 2019.

viimaste aastakümnete konfliktidest, milles osalesid või osalevad sõjalised eraettevõtted.

Praegu on maailmas ametlikult registreeritud ligi 450 sõjalist eraettevõtet. Praktika näitas, et järjest loodavates SE-des tekkisid üsna pea nende juriidilise staatuse, palgasõdurite ja töötajate õiguste, volituste ning piirangutega seotud probleemid. Riikidel oli tungiv vajadus sõjaliste eraettevõtete tegevuse õigusliku regulatsiooni järele. 2003. aastal kinnitas USA kaitseministeerium esimesena uue õigusliku määrustiku FM 100-21⁷, millega kehtestati koostööreeglid ja -kord Ameerika sõjaväelaste ning SE-de töötajate vahel. USA eeskuju järgisid kiiresti ka teised lääneriigid, kus olid olemas sõjalised eraettevõtted. Võib öelda, et pea kõikides sellistes riikides on nüüdisajal SE-de tegevus, volitused ja piirangud reguleeritud vastavate õigusaktidega. Erandiks selles on Venemaa, kus SE-de suhtes puuduvad seadused täielikult. Veelgi enam, igasugune Venemaa sõjaliste eraettevõtete tegevus on keelatud riigi kriminaalkoodeksi § 359-ga. Selle rikkumisel ootab süüdlast kohus ja kuni seitsmeaastane vangistus. Teisalt näib, et Venemaa juhtkond on hakanud siiski mõistma SE-de legaliseerimise vajadust. Riigiduuma saadikud ja eriti välisminister Sergei Lavrov on viimastel aastatel mitmel korral teinud president Vladimir Putinile ettepaneku seadustada Venemaa sõjalised eraettevõtted, kuid probleemi lahendamine venib ilmselt Kremlis erihuvide tõttu. Kõige tuntumad lääneriikide sõjalised eraettevõtted on Academi (endine Blackwater), KBR (endine Kellogg, Brown and Root), DynCorp (kõik kolm on USA firmad), Erinys (Suurbritannia) ja Groupe EHC (Prantsusmaa).

2. Sõjalised eraettevõtted Ameerika Ühendriikides

Esimese suure, ligi pool miljardit dollarit maksva lepingu USA valitsusega sõlmis 1974. aastal sõjatööstuskontsernile Northrop Grumman kuulunud sõjaväestatud turvaettevõtte Vinnell Corporation. Tema ülesandeks sai õpetada välja Saudi Araabia rahvuskaart ja kaitsta selle riigi naftavälju.⁸ Sõjalisi eraettevõtteid hakati 1991. aastal pärast külma sõja lõppu hoopis teistmoodi rakendama. Nii Euroopas kui ka USA-s tekkis omamoodi eufooria. Arvati, et suurte sõdade ajastu Euroopas on nüüd igaveseks läbi, riigid ja rahvad

⁷ **United States Department of the Army.** 2003. Field Manual No. 3-100.21 (100–21): Contractors on the Battlefield, January. Washington, DC: Headquarters, Department of the Army. http://www.combatindex.com/store/field_man/Sample/FM_3-100_21.pdf (18.12.2019).

⁸ **Еропов** 2019.

hakkavad elama üksteisemõistmises ja koostöös. USA ja Lääne-Euroopa valitsused vähendasid järsult kulutusi riigikaitsele, relvajõud kahanesid märgatavalt. Samal ajal aga hakkas erinevatel kontinentidel suurenema sõjaliste konfliktide arv. Rahvusvaheline julgeoleku olukord kippus üha enam väljuma maailma üldsuse kontrolli alt. Selleks, et kompenseerida nõrgenenud jõustruktuuride võimekust, hakkas USA sõjalise juhtkonna eestvedamisel kiiresti kasvama sõjaliste eraettevõtete ehk palgasõjavägede hulk.

Loodavate SE-de esmasteks ülesanneteks said relvajõudude logistika ja tagalatoetus, kuid varsti hakkasid nad täitma ka palju tõsisemaid ülesandeid nagu üksuste juhtivkoosseisu, tehnilise personali ja sõdurite väljaõpe, strateegiline planeerimine ning nõustamine sõjalistes konfliktides. Lähtudes eriti lahingukogemustest Iraagis, Afganistanis, endises Jugoslaavias ja Süürias, kaasatakse viimasel ajal ameeriklaste sõjalisi eraettevõtteid laialt selliste objektide nagu lennuväljade, naftamaardlate, rafineerimistehaste, naftatorude, elektrisüsteemide ja rahvusvaheliste konvoide valvesse ja kaitsesse. USA kaitseministeeriumi palgatud eraturvafirmade töötajate arv ületas näiteks teise Iraagi sõja tipp hetkel 130 000 piiri, st eraturvafirmade töötajate ja relvajõudude sõdurite suhe oli 1 : 1, ning 2011. aastal kulutati eraturvafirmadele Afganistanis ja Iraagis rohkem kui 200 miljardit dollarit.⁹ USA palgasõdurid on jätkuvalt kaasatud Iraagi ja Saudi Araabia relvajõudude väljaõppesse, sealsete vanglate kontrolli, vägede tagalateenistuse korraldamisse, õhuluuresse, tuletõrjesse, laevade kaitsesse piraatide vastu jne. Sõjalistel eraettevõtetel on ka tähtis roll sõjast haaratud territooriumite demineerimisel. Koos merepiraatluse tekkega, eriti Somaalia lähistel ja Adeni lahes, said SE-d endale uue tegevusvaldkonna, milleks kujunes võitlus tänapäeva piraatidega. Tankerite omanikel on palju odavam palgata sõjaliste eraettevõtete relvastatud meeskonnad kui maksta laeva kaaperdanud piraatidele selle vabastamiseks kallist lunaraha.

ÜRO, WHO ja veel mitu rahvusvahelist organisatsiooni on seisukohal, et USA ja teiste lääneriikide SE-d on potentsiaalselt kasulikud maailma üldsusele, kuna nende tegevus on rangelt reguleeritud riikide seadustega. Demokraatlikes riikides on nad usaldusväärsed ning erinevalt relvastatud konfliktide piirkondades olevatest rahvuslikest sõjalistest üksustest ei ärata asukohariigi võimude ja ühiskonna umbusku. USA sõjalised eraettevõtted on valdavalt komplekteeritud endiste sõjaväelaste ja teiste jõustruktuuride töötajatega ning suurte lahingukogemustega eriüksuslastega. Viimasel

⁹ Pekarev 2012, lk 9.

ajal on SE-d hakanud palju rohkem värbama ka sõjalise õppeasutuse lõpetanud noori, kes on neile vajalikud. Seejuures on märgatav tendents, et USA sõjalised eraettevõtted muutuvad üha enam rahvusvaheliseks, st nendesse värvatakse üha enam teiste riikide kodanikke.

Rahvusvahelises massimeedias märgitakse, et USA-l on suur hulk nii oma territooriumil tegutsevaid kui ka välismaal eriteenuseid osutavaid sõjalisi eraettevõtteid. Üks tuntuim neist on sõjaline eraettevõtte Constellis, mille peakorter asub Restonis Virginia osariigis. Constellis pakub mitmesuguseid teenuseid enam kui 45 riigile, kaasa arvatud Lähis-Ida ja Põhja-Aafrika maadele.¹⁰ Tema koosseisu kuuluvad tütarettevõtted Academi (endine Blackwater), Triple Canopy, Olive Group, Centerra, Omniplex, Edinburgh International, Strategic Social ja veel mõned teised firmad. Constellise piirkondlikud esindused on Afganistanis (peakorter Kabulis), Alžeerias, Suurbritannias, Iraagis, Keenias, Mosambiigis, Nigeerias, Tansaania ja Araabia Ühendemiraatides. Constellise juhtkonda kuulub endine USA justiitsminister John Ashcroft, sinna on kuulunud Hillary Clintoni asevälisminister diplomaatilise julgeoleku küsimustes Eric Boswell, endine CIA agentuurluure direktor Jose Rodriguez ja endine USA eriüksuste operatiivformeringu ülem Afganistanis erukindralmajor Edward Reeder. Kokku on ettevõttel üle 20 000 töötaja, kusjuures tendents on töötajate lisandumise poole.

Teine suur sõjaline eraettevõtte MPRI (Military Professional Resources Inc.), mille peakorter on Alexandrias Virginia osariigis, tegutseb USA välisministeeriumi, Pentagoni ja CIA-ga sõlmitud lepingute alusel 40 riigi territooriumil.¹¹ MPRI üks peamine tegevusvaldkond on töötada välja programme tellijariikide eriteenistuste ja õigusorganite töötajate väljaõppeks kriisiolukordades ning kiireks reageerimiseks tekkivatele ohtudele.

MPRI osutab samuti soovijatele teenuseid, kui on vaja relvi ja tehnikat tellida, osta ja kohale toimetada, ning nõustab relvajõude reformimise ja juhtimise alal. Veel üks tähtis MPRI tegevusvaldkond on mitmekülgne konsultatiivne ja praktiline abi USA ja teiste maade riiklikele struktuuridele. Peale selle osaleb MPRI personal mitmes lokaalses sõjas ja sõjalises konfliktis. USA reservohvitseride väljaõppe programmide põhjal töötavad paljud selle eraettevõtte personalist õppejõudude ja administraatoritena

¹⁰ Вильданов, М.; Турыгин, А. 2018. Частные военные компании в США. http://pentagonus.ru/publ/chastnye_voennye_kompanii_v_ssha_2018/19-1-0-2843 (18.12.2019) [Вильданов, Турыгин 2018]

¹¹ *Ibid.*

sõjaväe õppeasutustes. MPRI on ka peamine USA poliitika edastaja ja levitaja Aafrikas, kus ta osaleb mitmes riigis ühiste kiirreageerimisjõudude loomises ja väljaõppes. Venelased väidavad, et MPRI allüksused tegutsevad Georgias, et aidata seasel juhtkonnal reformida relvajõude, töötada välja sõjalist doktriini, koostada operatiivplaanid separatistliku Abhaasia ja Lõuna-Osseetia kohta ning määrata kindlaks õppeprogrammide ja õppuste plaanid ja korraldamise kavad. Lisaks hõlmab nende töö Georgia kõikide erialade sõjaväelaste väljaõpet. MPRI-t juhib endine NATO Euroopa vägede kõrgem ülemjuhataja, USA kindral Bantz J. Craddock. Organisationsioonis töötab üle 12 000 inimese.

Sõjaline eraettevõtte DynCorp, mille peakorter on McLeanis Virginia osariigis, on spetsialiseerunud diplomaatiliste missioonide ning välismaal asuvate USA sõjaliste objektide ja personali füüsilisele kaitsele. Ligi 10 000 töötajaga DynCorpi juhib endine USA staabiülemate ühendkomitee esimehe nõunik poliitilistes küsimustes George Krivo.

Sõjaline eraettevõtte Cubic, mille peakorter asub San Diegos Californias, on maailmas üks edukamaid firmasid, mis töötab välja ja paigaldab riiklike objektide kaitseüsteeme. Cubic teeb seda enam kui 50 riigis.¹² Ettevõtte teine tegevusvaldkond hõlmab erinevate lennuväe ja soomustehnika juhtimise väljaõppevahendite projekteerimist, väljatöötamist, rakendamist ja hooldamist. Peale selle korraldab Cubic mitme riigi jõustruktuuride personali väljaõpet erinevates operatiivolukordades, aitab infot (sh luureandmeid) koguda ja analüüsida ning hoolitseb relvastuse ja soomustehnika ekspluatatsiooni eest.

Selles eraettevõttes, mille juhtide hulka kuulus kuni viimase ajani endine USA merelennuväe juhataja viitseadmiral David Buss, töötab ligi 10 000 inimest.¹³

Ameeriklaste ja brittide ühine sõjaline eraettevõtte HALO Trust (Hazardous Area Life-support Organisation Trust) positsioneerib end ametlikult kui rahvusvahelist organisatsiooni, kes aitab hädas olevatel riikidel teha kahjutuks miine, lõhkemata mürske ja pomme. Ettevõtte personali moodustavad peamiselt endised pioneeri väljaõppega ja praktikaga sõjaväelased ning eriteenistuste töötajad. Ettevõtte põhitegevus on lõhkemata lahingumoon ja miinide demineerimine, miiniväljade kaardistamine ning kohalikele elanikele pioneeri väljaõppe pakkumine maailma eri paikades asuvates konfliktipiirkondades. HALO Trustil on filiaalid Angolas, Afganistanis,

¹² Вильданов, Турыгин 2018.

¹³ *Ibid.*

Vietnamis, Georgias, Kambodžas, Mosambiigis, Nicaraguas, Sudaanis ja Eritreas. Ettevõttel on ka võimekus valmistada ette sõjalisest konfliktist haaratud riikides kohalike relvaformeringute võitlejaid tegevuseks luure- ja diversioonigruppides, pioneerina, instruktorina või topograafilise luure spetsialistina.

Erinevalt Venemaast on SE-de tegevus USA-s rangelt reguleeritud riiklike õigusaktidega. SE-de kasutamist välismaal reglementeerib rahvusvaheliselt Montreux' dokument eraõiguslike sõjaliste ja turvafirmade tegevuse hea tava kohta, mille 17 riigi esindajad võtsid vastu ja allkirjastasid 2008. aastal Šveitsi linnas Montreux's. Nende seas olid ka USA, Suurbritannia, Saksamaa, Prantsusmaa, Kanada, Hiina, Ukraina ja Poola.¹⁴ Lepe kohustab sellega ühinenud riike kontrollima oma SE-de tegevust, kandma vastutust nende kuritegude eest ning vajaduse korral keelama neil osaleda sõjategevuses. Kuna SE-sid kasutatakse maailma erinevates konfliktikolletes järjest rohkem, peab USA vajalikuks luua rahvusvaheline keskus, mis reguleeriks nende tegevust.

USA sõjaliste eraettevõtete personal saab väljaõppe riiklikes ja eraõppekeskustes. Õppejõude valitakse hoolega. Nendeks saavad tavaliselt elukutselised sõjaväelased, kes on teeninud relvajõududes, teistes riigi jõustruktuurides, USA maavägede eriüksustes või merejalaväes. SE-de väljaõppekeskused asuvad San Diego California, Mount Carrollis Illinois ja Moyockis Põhja-Carolinas.

3. Sõjalised eraettevõtted Venemaal

Venelased kuulsid esimest korda oma riigi sõjalisest eraettevõttest 2011. aastal, kui piraatide vastu relvastatud valvet ja kaitset pakkuva turvafirma Moran Security Group omanikud, ärimehed Vadim Gussev ja Jevgeni Sidorov registreerisid Hongkongis sõjalise eraettevõtte nimega Slaavi Korpus (вн *Славянский Корпус*) ning värbasid sinna 287 töötajat, et kaitsta naftamaardlaid ja -torusid Süürias. Ettevõtte meestel tuli aga peagi suure saladuskatte all võtta osa 2011. aastal Süürias puhkenud kodusõjast. Ajakirjanike andmetel osales sõjategevuses Slaavi Korpuses ka tulevane sõjalise eraettevõtte Wagner looja ja juht, endine eriüksuslane alampolkovnik Dmitri Utkin, kelle kutsungiks oli Wagner. Slaavi Korpus kui terviklik üksus lõpetas tegevuse oktoobris 2013 pärast lüüasaamist rindel ja suuri kaotusi Islamiriigile

¹⁴ Вильданов, Турыгин 2018.

(ISIS). Moskva toetuseta jäänud Slaavi Korpuse mehed pöördusid 2013. aastal tagasi Venemaale, kus reavõitlejad sõitsid laiali oma kodukohta, üksuse juhid sattusid aga kohe trellide taha, kuigi ei jäänud sinna kauaks. Venemaa juhtkonnale oli nii SE-de juhte kui ka sõdureid vaja. Peagi kutsusid värbajad nad teenistusse tagasi, kuid nüüd juba sõjalisse eraettevõttesse, mis kandis nime Wagner.

Sõjaline eraettevõtte Wagner kasvas välja pärast Süüria afääri hingusele läinud üksusest Slaavi Korpus. Nii BBC, Peterburi uudisteportaali Fontanka.ru kui ka portaali The Bell andmetel selgus hiljem, et uue üksuse looja ja juht oli seesama Dmitri Utkin, hüüdnimega Wagner. Kutselise ohvitserina oli ta teeninud pikka aega Nõukogude ja hiljem Vene armees kindralstaabi luure peavalitsusele (vn *Главное Разведывательное Управление*, GRU) allunud 2. üksikus *spetsnaz*'i brigaadis, mis algul oli Petseris ja pärast NSV Liidu lagunemist kolis Pihkva lähedale, kusjuures viimased aastad oli ta sellesse brigaadi kuulunud 700. erisalga ülem.¹⁵

Vene allikate teatel lahkus Dmitri Utkin sõjaväe teenistusest 2011. aastal, avastades enda jaoks uue tegevusvaldkonna sõjalises eraettevõttes. Ta olevat saksa helilooja Richard Wagneri suur austaja, tema initsiatiivil pandi ka uuele sõjalisele eraettevõttele selline nimi.¹⁶ SE Wagnerist kirjutas esimesena 2015. aasta oktoobris Peterburis asuv portaali Fontanka.ru. Portaali The Bell avaldas hiljem uuringu, mille pealkiri oli „Presidendi erasõjavägi: Jevgeni Prigožini kõige delikaatsem ülesanne“¹⁷. Uuringus kirjeldati SE Wagneri loomise lugu, organisatsiooni ja juhtfigure, kes saatsid Vene palgasõdureid Ida-Ukrainasse, Süüriasse, Kesk-Aafrikasse ja Venetsueelasse. Viidates Vene kaitseministeeriumile lähedastele allikatele, kinnitab The Bell, et SE-de loomise idee tekkis Vene kindralstaabi juhtidel pärast salajast kohtumist Lõuna-Aafrika relvajõudude ohvitseri Eeben Barlow'ga, kes oli asutanud 1989. aastal ettevõtte Executive Outcomes, mis kujunes maailma esimeseks legaalseks eraarmees. Barlow'ga kohtuti 2010. aasta juunis Peterburis peetud foorumil, milles ta osales. Venelased olid selleks ajaks juba aasta otsa arutanud relvajõududeväliste üksuste loomist erus või reservis olevatest erija õhudessantväelastest, kes olid saanud põhjaliku väljaõppe ning osalenud

¹⁵ **Группа Вагнера.** Материал из Википедии – свободной энциклопедии. https://ru.wikipedia.org/wiki/Группа_Вагнера (18.12.2019) [**Группа Вагнера**]

¹⁶ **Бушуев, М.** 2018. ЧБК Вагнера: все что о ней известно. – Deutsche Welle, August 01. <https://p.dw.com/p/2sjMA> (18.12.2019) [**Бушуев 2018**].

¹⁷ **Частная армия для президента: история самого деликатного поручения Евгения Пригожина.** The Bell, 29.01.2019. <https://thebell.io/41889-2/?fbclid=IwAR0a4H9vDWy-7KIFbIL3OQmesGjJ84wGAKr1H-QiU4gtYXhApUH2P4tPP0> (29.01.2019).

sõjalistes konfliktides. Plaani toetas ka tollaegne kindralstaabi ülem armee-kindral Nikolai Makarov. Barlow kirjeldas Vene ohvitseridele SE-de mudelit ja andis nõu, kuidas kohandada seda Vene tingimustele. Moskvas kujunes peamiseks vaidlusteemaks asjaolu, kas SE peab olema legaalne või mitte. Liisk langes lõpuks siiski sõjalise eraettevõtte üksuste loomisele, kuid tingimused, et SE-d ja palgasõdurid on ülimalt salastatud.

The Bell kinnitas sedagi, et mõte kaasata aktiivne Peterburi ettevõtja Jevgeni Prigožin sõjaliste eraettevõtete loomisesse sündis Vene kindralstaabis. Energiline ärimees Prigožin korraldas riiklike struktuuride, ka kaitseministeeriumi toitlustamist, kusjuures ta tegi seda nii suures mahus, et näiteks 2012. aastal ulatus tema ettevõtete käive hinnanguliselt kümnete miljardite rublani. Tema hüüdnimi on Putini kokk. The Bell märgib ära, et Prigožin on isiklikult tuttav Vladimir Putiniga.

Vene sõjalised eraettevõtted kujutavad endast mitteametlikku sõjalist organisatsiooni, mis ei kuulu – vähemalt näiliselt – Venemaa Föderatsiooni relvajõudude koosseisu, ei ole kusagil arvel ning mille suhtes ei kehti mingid õigusnormid riigi territooriumil. Mitme Vene ja lääne eksperdi arvates juhib tegelikult Wagneri gruppi illegaalselt GRU, mis omakorda allub Vene kaitseministeeriumile. Viimase kaudu värvatakse ka personali, korraldatakse sõjaliste eraettevõtete väljaõpet ning varustatakse neid relvastuse ja tehnikaga. Vene uudistekanal RBK hindas 2015. aastal, et Wagneri grupi ülalpidamiseks kulus aastast olenevalt läbiviidavate operatsioonide iseloomust 5,1–10,3 miljardit rubla. Kulutuste hulka olid arvestatud palgad, tugibaasi korrashoid ja varustamine, personali toit ja väljaõpe, relvastus, tehnika ja kompensatsioon hukkunud meeste peredele. Palka maksti Wagneri grupi palgasõduritele sularahas, kuid ametlikult ei olnud palgalehed kusagil kajastatud. Relvastuse ja varustuse hanked olid rangelt salastatud. Telekanali RBK andmetel rahastasid Wagnerit riik koos tähtsamate ärimestega. Nende hulka kuulus samuti Putini lähikondlane Jevgeni Prigožin. Detsembris 2016. aastal ilmusid Utkin ja Prigožin avalikkuse ette vastuvõtul Kremliis, kus president Putin jagas ordineid erilist kangelaslikkust ilmutanud sõjaväelastele. Internetti lekkis Wagneri juhtkonna ja Vladimir Putini ühisfoto, mis pärast selle ümber pressis tekkinud skandaali üsna kiiresti kõrvaldati.¹⁸

Alates 2017. aastast on Utkin ehk Wagner USA sanktsioonide all. Ameeriklaste vastavas nimekirjas on märgitud, et ta „on seotud sõjalise eraettevõttega Wagner“. Novembris 2017 teatas RBK, et Dmitri Utkin on

¹⁸ Группа Вагнера.

määratud Jevgeni Prigožinile kuuluva restoranide valdusühingu Concord Management and Consulting peadirektoriks. See kinnitas veelkord kahe mehe – Prigožini ja Utkini – tihedat sidet Kremliga ning koostööd Vene sõjaliste eraettevõtetega.

Peale selle teatasid Fontanka.ru, Znak.com, BBC ja The Bell, et sõjalisel eraettevõttel Wagner on Krasnodari krais Molokino polügoonil väljaõppebaas, kus õpetati alates 2015. aastast palgasõdureid välja. Selle polügooni vahetus naabruses asub GRU 10. üksik *spetsnaz*'i brigaad (väeosa nr 51532).¹⁹

7. oktoobril 2017 teatas Ukraina julgeolekuteenistus, et alates 2014. aastast on Wagneri palgasõdurid osalenud Ida-Ukraina konfliktis. Esimeseks Wagneri grupi operatsiooniks oli võitlus Ukraina valitsusvägede vastu Luganski oblastis Ida-Ukrainas²⁰. Ukraina julgeolekuteenistus väitis hiljem, et Wagneri palgasõdurid olid osalenud ka Krimmis Ukraina üksuste desarmeerimisel, mis läks neil üpris lodusalt ja ilma suure verevalamiseta. Hukkus ainult üks Ukraina sõdur. Veidi hiljem juhtis Ida-Ukraina okupeerimisel Luganski oblastis asunud Wagneri gruppi isiklikult Dmitri Utkin. Kreml arvates on Wagneril suured teened Vene separatistide relvastatud vastupanu organiseerimisel ja läbiviimisel Ukraina valitsusvägede vastu Donetsk ja Luganski oblastis. Ukraina luure andmetel tulistasid just Wagneri sõdurid kantavate õhutorjerekettidega alla Ukraina transpordilennuki Il-76, ründasid Donetsk lennuvälja ja Debaltsevet. 17. juulil 2014 lasid Vene sõjaväelased õhutorjekompleksi Buk-M raketiga alla Donetsk oblastis separatistide kontrollitud õhuruumis Malaisia reisilennuki Boeing 777. Hukkus 298 inimest, nende hulgas 15 meekonnaliiget. Moskva eitab siiani hüsteeriliselt, et see pole nende kätetöö, kõiges olevat süüdi ukrainlased.²¹ 8. oktoobril 2017 avaldas Ukraina julgeolekuamet nimekirja suurest hulgast Wagneri grupi palgasõduritest, kes võtsid Venemaa poolel osa lahingutest ukrainlaste vastu. Nimekiri sisaldas 1570 palgasõduri nime ja andmeid, kaasa arvatud nende omad, kes olid saanud surma Ukraina territooriumil. Kahetsusväärne on see, et sõjategevuses Vene okupantide vastu osalesid Ida-Ukrainas ka ukrainlastest riigireeturid. Ukraina julgeolekuameti andmetel (2017. aasta oktoobri seisuga) sõdisid separatistide ridades ligi 40 Ukraina kodakondsusega võitlejat.

¹⁹ Бушуев 2018.

²⁰ Егоров 2019.

²¹ Катастрофа Boeing 777 в Донецкой области. https://ru.wikipedia.org/wiki/Катастрофа_Boeing_777_в_Донецкой_области (18.12.2019).

Üsna pea jätkus Wagneri haarde laienemine teistesse riikidesse. Jaanuaris 2019 avastas lääne ajakirjandus, et 400 Vene palgasõdurit Wagneri grupist kaitsevad nüüd Venetsueela presidenti Madurot.²² Püüdes varjata Moskvat kompromiteerivaid, Vene sõjalisse eraettevõttesse kuuluvaid ja nüüd poliitikasse sekkunud palgasõdureid, kes kaitsevad Venetsueela diktaatorit, on Vene propagandamasin väitnud, et need ei ole mingid Wagneri mehed, vaid GRU *spetsnaz*'i võitlejad.

Briti telekanal BBC teatas, et oktoobris 2015 kolis Wagneri grupp Süüriasse ja sattus kohe lahingute eesliinile. Vene telekanal RBK on omakorda kinnitanud, et Wagneri võitlejad osalesid märtsis 2016 kaks korda iidse Palmyra vallutamises. Neid kasutati löögijõuna demoraliseeritud süürlaste asemel peaaegu kõikides president Assadile alluvate valitsusvägede pealetungioperatsioonides ning nad kandsid raskeid kaotusi. 2015. aasta sügisest 2016. aasta kevadeni kaotas Wagner 32 sõdurit hukkunute ja enam kui 80 haavatutena. 2017. aasta algul teatasid RBK ja rahvusvaheline mitetulundusühing Conflict Intelligence Team (CIT), et Süürias on hukkunud kuus Wagneri palgasõdurit. 15. veebruaril 2018 andis Süüria inimõiguste monitooringu keskus teada, et Tabia Jasira asulas on laskemoona lao plahvatuses hukkunud veel 15 Vene palgasõdurit.²³

Vene ajakirjanikud uurisid välja, et alates 2016. aastast on Süüria gaasi- ja naftamaardlatel alustanud tööd Vene firma Euro Polis. Uut ettevõtet uurinud RBK ja Fontanka.ru teatasid üsna pea, et firma omanik on ülalmainitud Vene ärirees ja president Putini soosik Jevgeni Prigožin. Uuringus väidetakse, et Euro Polis sõlmis 2017. aasta suvel süürlaste riikliku kontserniga lepingu, mille järgi sai ta õiguse valvata Süürias kohalikke naftamaardlaid ja kaevandada energiaressursse, saades endale ühe neljandiku ISIS-e käest vallutatud naftatornide naftast. Naftamaardlate ja -tornide valve ning kaitse võtsid enda peale Wagneri palgasõdurid. Selleks olid ka omad põhjused. Fontanka.ru kirjutas 2017. aastal, et Prigožin ja Vene kaitseminister Sergei Šoigu olid tülli läinud selle üle, kes vallutas kaks korda ISIS-e käest tagasi ajaloolise linna Palmyra. Kas need olid Wagneri võitlejad või Vene relvajõududesse kuulunud ja kaitseminister Šoigule allunud GRU *spetsnaz*'i üksused? Igatähis vähendas kaitseministeerium tüli tagajärjel alates 2017. aasta lõpust

²² **400 Russian Mercenaries From Wagner Group Now Protecting Maduro.** 25.01.2019. <https://www.youtube.com/watch?v=EQtOqh4jvQQ> (18.12.2019).

²³ **ЧВК “Вагнер”: сколько платят, кто командует, чем занимаются.** – “Вечерний вечер”. Специальный выпуск. 14.02.2018. <https://www.youtube.com/watch?v=4yQGHwEzMT4> (18.12.2019).

järsult Wagneri varustamist, edastades palgasõduritele vaid vananenud relvastust ja tehnikat. Veelgi enam, Vene kaitseministeerium tegi Wagneri juhtidele ettepaneku korraldada Süürias ise oma üksuse rahastamist, milleks nad võiksid ka vallutada uusi nafta- ja gaasimaardlaid. Wagneri sõdurid olid nüüd sunnitud üle minema oma leivakotile. Kuid kõige rängemad sündmused olid naftaväljade ja rafineerimistehaste kujul uusi jahimaid otsival Wagneri grupil veel ees.

Lugejat huvitab kindlasti, millest tulenes Vene inimeste huvi valada oma verd nii relvakonfliktides endistes NSV Liidu vabariikides kui ka kaugetes sõdades väljaspool oma kodumaad. Põhjus oli lihtne – selleks oli hea teenistustasu, mida ei saanud koduse Venemaa palkadega võrreldagi. Kuidas värvatakse ja tasustatakse Venemaal palgasõdureid? Protseduur on lühidalt kirjeldades järgmine. Sõjalistesse eraettevõtetesse tööd otsima tulnud, reeglina sõjalise väljaõppe ja kogemusega mehed kirjutavad kõigepealt alla kohustusele mitte lekitada vähimatki infot oma tegevuse kohta. Seejärel täidavad kõik tulevased palgasõdurid eluloo ankeedi, mida täiendatakse isiklike andmete ja fotoga, ning neid kontrollitakse valedektoriga. Kontrolli edukalt läbinud ja tööle võetud palgasõdurid hakkavad edaspidi saama oma töö eest järgmist tasu: Venemaal 50 000 – 80 000 rubla, välisoperatsioonidel 100 000 – 120 000 rubla, lahingutegevuses osalemise eest 150 000 – 200 000 rubla ning erioperatsioonides ja suurtes lahingutes osalemise eest kuni 300 000 rubla kuus.²⁴ Vene ajakirjanduse andmetel on Wagneri sõjalistes allüksustes eri aegadel teeninud 1350–2000 meest. Saksa ajalehe Bild väitel küündis Wagneri palgasõdurite arv kõige ägedamate lahingute perioodil Süürias ja Kesk-Aafrikas isegi 2500 inimeseni. Formaaljuriidiliselt on SE Wagner Venemaal lindprii. Tema olemasolu eitavad kõik Venemaa ametiisikud. Kreml on vaid aeg-ajalt tunnistanud, et Vene sõdalased võivad tõepoolest eraviisiliselt osaleda lahingutegevuses väljaspool riigi piire.

²⁴ Группа Вагнера.

4. Sõjalise eraettevõtte Wagneri grupp surmaretk 7. veebruaril 2018

Pärast ameeriklaste toetatud kurdide Süüria Demokraatlike Jõudude (SDJ) ja Süüria valitsusvägede ühist laiaulatuslikku pealetungi ISIS-le 2017. aasta suvel leppisid ameeriklased ja Vene väejuhatas Süürias omavahel kokku, et Eufrati jõgi on eraldusjooneks Süüria valitsusvägede ja neid toetavate liitlaste ning kurdide ja neid toetavate USA sõjaväelaste vahel. Hõivatud aladel jõest põhja pool asusid kurdid ja ameeriklastest eriüksuslased, jõest lõuna pool Süüria valitsusväed, Vene *spetsnaz*'i üksused ja sõjalised eraettevõtted. Septembris 2017, kui Dayr az-Zawri linn oli vabastatud ISIS-e käest, ületasid Süüria ja nende liitlaste allüksused Vene sõjaväe inseneriväelaste toetusel Eufrati jõe ning hõivasid ameeriklastega sõlmitud lepet rikkudes omavoliliselt Eufrati põhjakaldal 20 kilomeetri pikkuse ja 5 kilomeetri laiuse sillapea piirkonnas, kus asuvad Khashami ning Al-Tabia gaasi- ja naftaleiukohad. Sillapeast mõne kilomeetri kaugusel asus suur nafta töötlemise tehas Conoco, mis sai oma tooraine Süüria kõige suuremast naftaleiukohast Al-Tabias.

2018. aasta jaanuari teisel poolel lahkusid Süüria valitsusväed olukorraga rahulolematute SDJ-sse kuulunud kurdide survele Eufrati põhjapoolselt kaldalt ning kurdide üksused hõivasid ameeriklaste abiga Dayr az-Zawrist 80 kilomeetrit edela pool asuvad naftaväljad ja nafta rafineerimise tehase. Neid toetasid 40 instruktorist koosnev USA eriüksuslaste salk ja õhutulejuhid. Ameeriklaste juhtimispunkt asus koos kurdide omaga Conocos, äsja üle võetud rafineerimistehases. Ameeriklastele ja kurdidele ootamatult ületas 2018. aasta jaanuari teisel poolel jõe uuesti suur väeüksus, milles tegutsesid süürlaste sildi all lisaks Wagneri liikmetele ka Vene elukutselised sõdurid, mh eriüksuslased ja dessantväelased. Püüdes varjata oma palgasõdureid ja üksuse kavatsusi, esitlesid Vene propagandamasin ning Süürias Latakias Hmeymimi lennubaasis asunud Vene väekontingendi juhtkond maailma avalikkusele järjekindlalt Wagnerit kui süürlaste ja nende liitlaste väekoondist. Eufrati põhjapoolsel kaldal kanda kinnitanud Wagneri üksuse tarvis ehitasid venelased kiires korras üle jõe ka pontoonsilla. Vaatamata kurdide ja ameeriklaste mitmele järelepärimisele selle kohta, kellega on tegemist, ning hoiatustele kontrolljoone ületamise ja mõjutsoonide kokkuleppe rikkumiste eest, vastati Hmeymimist monotoonselt: „Me ei tea midagi. Meie omasid seal pole.“ Vene väejuhatas püüdis kangekaelselt veenda ameeriklasi ja kurde, et „tegemist on ilmselt Süüria valitsusvägede üksuse ja nende liitlastega“. Ameeriklaste hoiatused ei mõjunud. Üsna pea viisid venelased jõe

põhjapoolsel kaldal asuvale sillapeale ka oma tankid ja suurtükid. Reaalsuses käis suurejooneline näitemäng. Mõlemad pooled said suurepäraselt aru, kes on ühel ja kes teisel poolel, kuid tegid näo, et nad usuvad üksteise selgitusi. Piirkonnas olnud USA eriüksuslased ja kurdid teadsid oma luure kaudu väga hästi, millised jõud on Eufrati põhjakaldal ja kellega on päriselt tegemist.²⁵

Olukord pingestus järjekindlalt. Nädal enne 7. veebruari 2018 oli ameeriklastele ja kurdidele selge, et venelased kavatsevad neid rünnata. USA eriüksuslased olid sunnitud tegema viimase hoiatuse nn Süüria vägede: nad avasid kurdide abiga jõe ülemjooksul asuva Al-Tabqa hüdroelektrijaama paisu lüüsid. Võimas veevool viis ära venelaste ehitatud silla ning lõhkus Wagneri üksuse kommunikatsiooniliinid, mis ühendasid neid jõe lõunakaldaga. Põhjapoolsele kaldale oli koondatud enam kui 1000-meheline polgusuurune üksus, mis koosnes kolmest 320–350-mehelisest pataljoni ründesalgast (vene palgasõdurite keeles *штурмовой отряд*), soomustehnika salgast, suurtükipataljonist, üksuse tagalast ning vägede juhtimispunkti. USA luuresatelliidid, luurelennukid ning raadiotehniline ja taktikaline luure jälgisid venelaste tegevust ööpäev läbi. Järgnenud sündmused näitasid, et ameeriklased jõudsid üpris lühikese ajaga ette valmistada põhjaliku kaitseoperatsiooni plaani. Neil oli venelastega klaarimata veel ka üks vana võlg: nimelt olid Vene pommitajad rünnanud 9. septembril 2016 USA humanitaarkonvoid, mis oli liikunud Süüria Punase Poolkuu lipu all. Kolonn oli viinud humanitaarabi 78 000 süürlasele. Pommitajad olid purustanud kolonni, 21 tsiviilisikut oli hukkunud, nende seas mõned ameeriklased ja üks Rahvusvahelise Punase Risti töötaja. Ameeriklastel tekkis nüüd hea võimalus anda õppetund barbaarsetele, end karistamatuna tundvatele Vene sõjarditele.²⁶ Peakaitseliini ette rajasid kurdid ja USA eriüksuslased mehitatud eelkaitsepositsiooni. Oma väejuhatusega kooskõlastati tulevase lahingu ajaks kurdide ja USA eriüksuslaste, lennuväe, lahingukopterite ning suurtükiväe ülesanded, sihtmärgid ja tegutsemise kord.

Lõpetanud ettevalmistused pealetungiks, hakkas Vene üksus 7. veebruari 2018 õhtul, kui pimedus oli kätte jõudnud, liikuma Dayr az-Zawri provintsis asuva Khashami linna suunas, mille läheduses asusid selle sihtmärgid: kurdide valduses olnud nafta töötlemise tehas ja naftamaardlad. Pealetungile

²⁵ **США мстят «Вагнеру» за убитых инструкторов.** – Программа «Совершенно Секретно». Выпуск № 23, 16.02.2018. <https://www.youtube.com/watch?v=LKWBDlk8OUg> (18.12.2019).

²⁶ **Кара-Мурза, В.** 2016. Сирия: кто разбомбил гуманитарный конвой? – Радио Свобода, 21.09.2016. <https://www.svoboda.org/a/28005122.html> (18.12.2019).

asunud Wagneri grupi suhteliselt muretust käitumisest võib järeldada, et oma üksuse suuruse ja tulejõu tõttu olid Vene palgasõdurid kindlad, et nad ei kohta ameeriklastelt ega kurdidelt tõsist vastupanu. Kaasa polnud võetud isegi õõvaatlusseadmeid ega õhutõrjevahendeid. Üksuse ees liikus eelsalgana kümne tanki ja 30 soomusmasinaga tugevdatud pataljoni suurune 1. ründesalk. Temale järgnesid mõne kilomeetri kaugusel 2. ja 5. ründesalk, mis olid valmis kohe astuma lahingusse, kui olukord seda nõuab. Wagneri suurtükipataljon asus laskepositsioonidel Eufrati põhjakaldal, olles valmis tulda avama oma liikuvate üksuste toetuseks. Operatsioonis osalenud ja ellu jäänud Vene palgasõdurite hilisemate seletuste järgi, mida võis leida internetist, oli rünnaku eesmärk hävitada kurdide üksused, anda säru neid toetavatele USA eriüksuslastele, kompromiteerida ameeriklasi meedia kaudu maailma üldsuse ees ning vallutada rafineerimistehas Conocos ja selle läheduses asuvad naftaväljad. Jälgides enda poole liikuvaid Vene üksusi, võtsid kurdide komandör Hassan ja USA õhujõudude kontingendi ülem Süürias kindralmajor James B. Gerard kaks korda ühendust Vene peakorteriga Hmeymimis, et püüda veelkord täpsustada, kas need on Süüria või Vene üksused. Vastus oli sama: „Meie omasid seal pole.“

USA õhujõudude juhataja Euroopas kindral Jeffrey L. Harrigian andis enda sõnul vahetult enne õist lahingut Süürias asunud koalitsioonivägede sideliine pidi Hmeymimi lennubaasis paiknenud Vene väejuhatusele teada, et kurdide SDJ üksused ja ameeriklased asuvad positsioonidel Conoco tehases umbes kaheksa kilomeetri kaugusel jõeäärsest platsdarmist, kus otse enne sõjaretke asus Wagneri üksus. Harrigian nõudis naftaväljade ja tehase poole liikuva üksuse peatamist. Vastus oli ikka sama: „Me ei tea. Meie omasid seal pole.“ See andis ameeriklastele tegutsemiseks vabad käed. Venelased jõudsid kurdide ja Ameerika eriüksuslaste mehitatud eelpositsioonini pilkases pimeduses kell kümme õhtul. Puhkes äge lahing Vene suurtükide ja tankide tule toetusel. Pärast lühikest tulevahetust taandusid kurdid koos USA eriüksuslastega organiseeritult peakaitsepositsioonile. Ilmselt oli see ameeriklaste kaitseplaani järgi ette nähtud taandumine. Püüdes kiirendada kurdide peakaitsepositsiooni läbimurret, andis Wagneri üksuse juht käsu viia rünnaku tugevdamiseks lahingusse ka teised pataljonide ründesalgad. Oli pime õõ, venelaste eelsalk peatus korraks ilmselt selleks, et oodata teisi järele, et siis rünnata koos. Kuid varsti algas tulemõll, mida venelased kuidagi ei oodanud.

Ameeriklased ja kurdid alustasid kaitseoperatsiooni, mis jagunes kahte etappi ning kestis kuus tundi. Esimestel tundidel hävitasid USA hävitajad-pommitajad F-15 ja mehitamata lennukid MQ-9 Reaper õhk-maa tüüpi raketidega kõik Wagneri eelsalga tankid ja soomusmasinad. Samal ajal avas

tule USA suurtükivägi. Juhitavate rakettide M142 HIMARS-i (ingl *High Mobility Artillery Rocket System*, laskekaugus kuni 300 km) tulega hävitati kottpimedas öös esimese kahe-kolme tunni jooksul Wagneri teine ja kolmas pataljoni ründegrupp, suurtükipataljon, üksuse juhtimispunkt ja tagala. Vähesed ellujäänud Wagneri palgasõdurid on hiljem üksmeelselt kurtnud, et neil puudusid täiesti öövaatlusseadmed ja et soomustehnikast pöördusid järgmise päeva hommikul pärast öist lahingut omal käigul Eufrati vasakkaldale tagasi vaid üks tank ja üks luuresoomuk BRDM-2. Lahingu teine kolmetunnine etapp, milles osalesid peamiselt USA lahingukopterid AC-64 Apache ning nn lendav tank – erinevate relvade, sealhulgas 105 mm haubitsa ning 40 mm Boforsi ja 25 mm Gatlingi tüüpi kiirlaskekahuritega varustatud lennuk AC-130 –, kujunes tõeliseks jahiks: otsiti ja likvideeriti ellujäänud ja laiali jooksvaid Vene sõdureid.²⁷ Pärast lahingut ikka veel šokis olnud ja öistest tapatalgutest internetis oma muljeid jaganud Vene palgasõdureid hämmastas kõige enam USA lennuväe rakettide, pommide ning suurtükkide tule ülim täpsus. Varahommikul, öise lahingu lõpus, helistas ameeriklastele üks ohvitser Vene vägede peakorterist Hmeymimis, et paluda luba oma hukkunud ja haavatud sõdurid ära viia.²⁸ Selline luba nende evakuaatsiooniks ka anti. Kuid selle kõnega tunnistas Vene väejuhatuse Süürias nüüd avalikult, et ameeriklaste hävitatud SE Wagner oli nende üksus, mitte Süüria valitsusvägede või mingite teiste Assadi liitlaste oma.

Rahvusvahelisse ajakirjandusse lekkinud info järgi oli USA kuuetunnisesse öisesse lahingusse kaasanud järgmised raskerelvad:

- üks raskepommitaja B-52 (pommide ja rakettide kandevõime kuni 32 tonni),
- neli hävitajat F-22 Raptor,
- kaks hävitajat F-15,
- neli lahingukopterit AH-64 Apache,
- mitu mehitamata lennukit MQ-9 Reaper,
- nn lendav tank ehk ründelennuk AC-130,
- reaktiivsuurtükiväe süsteemid HIMARS.²⁹

²⁷ **ЧВК Вагнера.** ДЕР-СЗ-ЗОР. Кровавый след карлика Плутина в Сирии. Можем повторить. 06.04.2018. https://www.youtube.com/watch?v=-_8p-v5frPs (05.06.2019)..

²⁸ **Удар США по боевикам ЧВК Вагнера, воевавшим на Донбассе.** <https://youtube.com/watch?v=6FJh6vvV6Y> (18.12.2019).

²⁹ **Фельгенгауер, П.** 2018. Разгром. Что на самом деле произошло в Сирийской провинции Дейр-эз-Зор и какие выводы могут сделать военные РФ и США. – *Novaya Gazeta*, 20.02.2018. <https://novayagazeta.ru/articles/2018/02/20/75571-razgrom> (18.12.2019) [**Фельгенгауер 2018**]; vrd ka eesti keeles: **Sõjandusanalüütik Pavel Felgengauer räägib**

Lugejal võib tekkida küsimus, mis ülesannet täitsid öise lahingu ajal õhus viibinud USA raskepommitaja B-52 ja neli hävitajat F-22. Võitluses nad ilmselt ei osalenud, vähemalt maailma meedias ei ole sellest mingit infot ega märki. Ameeriklased vaikivad nende lennukite missioonist, kuid paljud sõjanduse asjatundjad on arvamusel, et selle operatsiooni ette valmistanud USA ohvitserid arvestasid ka musta stsenaariumiga, mille järgi võisid venelased oma hädas olevale Wagneri üksusele appi minna ning saata Hmeymimi lennubaasist õhku oma sõjalennukid. Venelastega lahingut pidavatel Ameerika lahingulennukitel ja -kopteritel, eriuksuslastel ning kurdidel oleksid sel juhul võinud tekkida suured probleemid. On üsna tõenäoline, et USA raskepommitaja ja neli F-22 Raptorit julgestasid õhust Dayr az-Zawri piirkonnas toimuvat, isoleerides õhuruumi lahinguvälja kohal. Juhul kui Vene lennukid ikkagi oleksid sekkunud öisesse lahingusse, oleksid radaritele nähtamatud USA hävitajad F-22 neutraliseerinud lennubaasist õhku tõusnud lennuvahendid, mis olid Wagnerile appi saadetud. Raskepommitaja B-52 oli aga ilmselt valmis operatiivolukorra halvenemisel kukutama oma 32 tonni rakette ja pomme kas Khashami lähistel peale tungivale Wagneri üksusele või eriti kriitilise olukorra puhul Hmeymimi lennuväljale, et teha see kasutamiskõlbmatuks.

Enneolematult suured kaotused Süürias olid Kremlile, Vene kaitseministeeriumile ning ka lihtsatele venelastele tõeline šokk. Osapoolte reaktsiooni kohta on erinevaid andmeid. Ameeriklased jätkavad paljutähendavalt vaikimist, piirdudes vaid lühikeste ümmarguste vastustega küsijatele. Moskva püüab aga kõigest väest katastroofi maha salata. Enamik seda öist lahingut uurinud lääneriikide ja Vene ajakirjanikke ja eksperte, kes on Wagneri üksuse ellujäänud palgasõduritega vestelnud, on peaaegu ühel meelel, et lahinguväljal hukkus 317–336 Vene palgasõdurit, kellele lisandusid veel 30–34 meest purustatud soomusmasinates.³⁰ Ellujäänud palgasõdurid kinnitasid reporteritele ühel häälel, et Wagneri üksuses olid ainult venelased ning mitte ühtegi Süüria või mõne teise Assadile lojaalse grupeeringu sõdurit.³¹ Vene liberaaldemokraatliku partei kauaaegne juht Vladimir Žirinovski teatas Vene pressile, et hukkunud on 360 sõjaväelast.

täpsemalt, mis juhtus Vene palgasõduritega Süürias. 2018. – Postimees, 24. märts. <https://arvamus.postimees.ee/4446221/sojandusanaluutik-pavel-felgengauer-raagib-tapsemalt-mis-juhtus-vene-palgasoduritega-suurias> (22.11.2019).

³⁰ **Потери ЧВ Вагнера в Сирии.** <https://www.youtube.com/watch?v=jddhBT8TJM> (05.06.2019).

³¹ **Расстрел ЧВК Вагнер в Сирии.** <https://www.youtube.com/watch?v=031sfTKMtNc> (05.06.2019).

Haavata sai umbes 350 meest, kes transporditi sõjaväelennukitel Venemaa erinevatesse haiglatesse. Uudisteportaali Bloomberg andmetel oli hukkunuid ja haavatuid kokku vähemalt 650 (tuleb meeles pidada, et üksuses oli enne lahingut umbes 1000 meest). Seda arvu on kinnitanud ka endine Vene FSB alampolkovnik Igor Girkin, kes osales 2014. aasta suvel Luganski oblasti vallutamises Ukrainas ja on nüüd Putiniga teravasse vastuollu sattunud.

Kohe pärast öiste sündmuste lõppu teatas Pentagon diplomaatiliselt, et süürlased ja neid toetavad üksused on rünnanud USA liitlaste – kurdide Süüria Demokraatlike Jõudude – ala ning saanud raskelt lüüa. 8. veebruaril 2018 kuulutas Vene kaitseministeerium ameeriklaste karmi vastureaktsiooni ootamatuks, mainimata venelaste osalust lahingus. Suurtest kaotustest šokeeritud Putini propagandamasin oli Vene palgasõdurite osaluse eitamisega öises lahingus end nurka mänginud. Tal ei olnud isegi võimalust avalikult kurde või ameeriklasi milleski süüdistada. Moskva on esitanud asja nii, et mingid Süüria omakaitsevälased tegutsesid 7. veebruari 2018 õhtul ja öösel Khashami piirkonnas omal algatusel, kooskõlastamata seda Vene väejuhatusega. Juba see, et muidu suhtekorralduslike avalduste ja suure propagandalärmiga tuntud Venemaa ametkonnad nii kaua ja nii kidakeelselt vaikisid ega alustanud julmi propagandalööke kohutavate jänkide vastu, süvendab veendumust, et tegemist polnud mitte Wagneri meeste isetegevusliku afääriga, vaid kaitseminister Šoigu ettepanekul tehtud president Putini kui Vene relvajõudude ülemjuhataja vastava käsuga Süürias asuvale Vene väejuhatusele.³² Käivitati operatsioon, mis lõppes katastroofiga ja mille järel hakati Vene sõjalistes ametkondades lahendama igavesi venelikke küsimusi: mida teha ja kes on süüdi? Kõige tähtsam oli aga Moskva Valge maja personalile see, mida ikkagi Putinile ette kanda ja kelle õlule panna süü ränga lüüasaamise tagajärgede eest.

Mõlemad selle öise lahingu osapooled, USA ja Venemaa, on juhtunu selgitustes jätkuvalt ülimalt napolisõnalised. Washington hoiab madalat profiili, ja kui vähegi võimalik, siis vaikib, tehes viisaka näo. Vene poolel on hävingut enam-vähem tõepäraselt internetis kommenteerinud peamiselt lahingus ellu jäänud osalised ning sõjaliste eraettevõtetega seotud inimesed. Kuid näitemäng käib edasi. Ameeriklased, teades väga hästi, kelle nad hävitasid, teatasid kogu maailmale, et nad ründasid vaherahu rikkunud Süüria üksust ja nende liitlasi, mainimata, kes need viimased olid. Moskva püüab juhtunust

³² Как в Кремле «размывают» сирийский разгром «Вагнера». – Re:public, 24.02.2018. <https://republic.com.ua/article/kak-v-kremle-razmyivayut-siriyskiy-razgrom-vagnera.html> (18.12.2019).

mitte rääkida, kinnitades vaid, et Wagner on eraettevõtte ja Vene võimud ei vastuta temaga juhtunu eest. Kreml ei saanud avalikult öelda, et ameeriklasi ja kurde ründas Vene üksus, seepärast hakkaski Vene propagandamasin levitama igasuguseid legende ja kuulujutte. Välja on käidud versioon, et selle lahingu eriti suured kaotused venelaste seas on lääne propaganda väljamõeldis. Moskva propagandaveski väidab, et 7. veebruaril tegutsesid operatsiooni piirkonnas Wagneri selja taga Venemaa relvajõudude eriüksuslased, kes olevat lahkunud õigel ajal ega sattunud ameeriklaste hukatusliku tule alla. Moskva levitab ka teateid, et lahingu piirkonnas olevat viibinud mingi Iraani-meelsete jõudude üksus. Avalikkusele püütakse sisendada väidet, et võib-olla ei olnud operatsiooni eesmärk sugugi rafineerimistehas ega SDJ kurdidest võitlejad, vaid hoopis tehases viibinud lääne nõunikud-eriüksuslased. Detsembris 2018 pesi Venemaa president Vladimir Putin nagu alati oma käed Wagneri katastroofist puhtaks, distantseerides üksuse Venemaast ja tehes selle personali lindpriiks. Venemaa liider tõestas veelkord, et ta peab oma sõdureid odavaks kulumaterjaliks ja et nende elu ei maksa mitte midagi.

Venelaste sõjategevus käib Süürias ja Aafrikas edasi. Jaanuaris 2019 kinnitas Vene välisministeerium Vene palgasõdurite viibimist Sudaanis. Peale selle on andmeid, et sõjalise eraettevõtte palgasõdureid on nähtud ka Kesk-Aafrika Vabariigis just sel ajal, kui sinna sõitnud neli Vene ajakirjanikku mõrvati kummaliselt.³³

Huvitav on tuntud Vene sõjalise eksperdi Pavel Felgenhaueri arvamus ja kirjeldus 7. veebruari 2018 öise lahingu käigust ja tagajärgedest.³⁴ Ta arvab, et kui Wagneril oleks õnnestunud USA eriüksuslased vangi võtta või likvideerida, tehes seda Süüria omakaitseväelaste sildi all ning mõistagi Moskva suure propagandakära ja „terroristide“ laipade demonstreerimisega, oleks selline venelaste edu andnud USA sõjaväe mainele Lähis-Ida regioonis korraliku hoobi, mis oleks võinud isegi viia Ameerika sõjajõudude väljatõmbamiseni Süüriast.³⁵ Felgenhaueri sõnul oleks see enesest mõistetavalt vastanud Moskva strateegilistele taotlustele. Kuid tema arvates ilmutasid Süürias asuvad Wagneri operatsiooni venelastest planeerijad üüratut ebakompetentsust, kui nad unustasid, et USA sõjaväelased eelistavad juba

³³ «Частная армия для президента». The Bell рассказывает историю «ЧВК Вагнера». – Радио Свобода, 29.01.2019. <https://www.svoboda.org/a/29740194.html> (18.12.2019).

³⁴ Фелгэнгауер 2018.

³⁵ USA president andis 2019. aasta oktoobris käsu Ameerika kontingendi Süüriast lahkuamiseks. **Trump orders US troops out of northern Syria as Turkish assault continues.** 2019. – The Guardian, October 13. <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/13/trump-us-troops-northern-syria-turkish-assault-kurds> (18.12.2019).

aastaid pidada nii pealetungi- kui ka kaitselahinguid pimedas, sest selleks on neil maailma parim varustus. Vene palgasõdurite kogemus Ida-Ukrainas ja Süüria kodusõjas, kus lahingutegevus toimus peamiselt päeval, mängis Wagneri meestele kurjalt kätte, jättes nad öises lahingus pimedate ja abitudena USA lennuväe pommide ja rakettide alla. Felgenhauer märgib, et lisaks sellele puudus venelastel täielikult arusaam, millised võivad olla sellise õhust tuleva öise täppisrännaku reaalsed tagajärjed.³⁶

Ta imetleb ameeriklaste oskust lahingut planeerida ja juhtida: „Ameerika ja lääneriikide raudne põhimõte on see, et lahinguväljal teab komandör olukorda kõige paremini ja just tema jagab üksustele ülesandeid. Komandör pani näiteks täpselt paika oma eesliini, seades enda ja SDJ võitlejad lahinguformatsiooni ning andes neile korralduse astuda tulevahetusse peale tungiva vastasega. Lahingukorras ei tekkinud üldse segadust ja kõik said täpselt aru, kus ja mida nad peavad tegema. Õhutulejuhtide abil, kes kuulusid tehases viibiva salga koosseisu, andis komandör lahingukorraldused eri tüüpi lennukitest koosnevale löögigrupile ja raskesuurtükiväele, mis samuti avas täppistule. Tulistamine kestis kolm tundi. Et pealetungi oli oodatud ja ameeriklased olid võimelised selle alguse ligikaudse aja juba varem kindlaks määrama, olid lennuväe ründegrupid valmis tegutsema. Kui siis pealetung algas, olid hävitus-pommituslennukid F-15E Strike Eagle, droonid MQ-9 Reaper, tuletoetuslennukid AC-130 ja kopterid AH-64 Apache ning USA keskväejuhatusele taktikaliste ülesannete täitmiseks antud pommituslennukid B-52 ilmselt juba õhus. Grupeeringu põhijõuks olid erioperatsioonide toetuseks mõeldud lennukid AC-130U Spooky, mis on varustatud sihtmärkide jälgimise radari- ja optiliste süsteemidega, mitmekihilise automaatkaitsesüsteemiga vastase kõikvõimalike õhutõrjerakettide vastu, 105 mm haubitsa ning 40 mm ja 25 mm automaatkahuritega ning öiste vaatlusseadmetega. [...] Neid lennukeid on pidevalt moderniseeritud ja hiljem ei ole see enam kellelgi paremini õnnestunud. Haubits M102 võimaldab anda täppistuld kilomeetrite kauguselt, sattumata vastase õhutõrjevahendite tabamiskaugusse. Kuna see lennuk on valmistatud transpordilennuki C-130 baasil, saab sinna paigutada palju lahinguvarustust, et anda katkematut tuld pikka aega. Samuti on lennukis võimas statsionaarne elektroonilise sõjapidamise jaam.“³⁷ Kindralpolkovnik Leonid Ivašovi andmeil halvati lahingu ajal kõik Wagneri juhtimis- ja sidevahendid.

³⁶ Фельгенгауер 2018.

³⁷ *Ibid.*

Venelaste sõjalise eraettevõtte Wagner tragöödiast on möödunud ligi kaks aastat, kuid see elab internetis edasi. Kaotatud lahingu ümber jätkub aktiivne arutelu. Vene palgasõdurite ränk lüüasaamine ja suured kaotused elavjõus vapustasid tugevasti mitte ainult sõjaväelasi, vaid ka Venemaa juhtkonda, riigi koorekihti ning kõige enam lihtrahvast, kes kandis oma juhtide kurtelike otsuste tõttu kõige suuremaid ohvreid.

5. Lõpetuseks

Millised on sõjaliste eraettevõtete eelised ja puudused? USA ja maailma paljude teiste sõjategevusega seotud riikide juhtide arvates on SE-de teenuste kasutamise eelised silmanähtavad. SE-d võtavad iseseisvalt vastu otsuseid, kas osaleda sõjategevuses või mitte, vältides nii poliitiku, riigi bürokraatiat kui ka relvajõududes kehtivate õigusaktide kadalippu. On loomulik, et arusaamatuste ärahoidmiseks kooskõlastavad SE-d neile pakutud tegevuse ülesanded, mahu ja korra oma valitsusega. Riigi võimuorganid ei kannu seejuures formaaljuriidiliselt vastutust SE-de korraldatud välismaiste vahejuhtumite eest. Positiivseks loetakse ka seda, et SE-d on võimelised kiiresti valmistuma eelseisvaks missiooniks, komplekteerima isikkoosseisu relvastuse, tehnika ja varustusega, liikuma missiooni piirkonda ja asuma tööle, kutsutama esile rahulolematust omas riigis.³⁸ Nõrga poliitilise süsteemiga riikides võivad ametlikku võimu toetavad SE-d näiteks pakkuda vastukaalu kohalikule relvastatud opositsioonile, sealhulgas separatistlikele formeringutele. Ettevõtte hukkunud või vigastatud töötajaid ei arvestata riigi ametlikus statistikas. SE-de tegevusega seotud positiivseks teguriks peetakse nende võimekust kiiresti reageerida operatiivolukorrale vajalike spetsialiseeritud allüksustega, mis on moodustatud konkreetsete ülesannete täitmiseks.

Sõjaliste eraettevõtete loomisel pööratakse alati suurt tähelepanu värvatavate palgasõdurite heale erialasele väljaõppele, missiooni ülesannetele vastava relvastuse ja tehnika korrashoiule ning hoolduse organiseerimisele. Ameeriklased on märkinud SE-de kasutamisel ära ka pingelanguse ühiskonnas, tavaliselt on relvajõudude sõjategevuses rakendamise pinged ühiskonnas alati süvenenud. Samuti on välja selgitatud, et SE-d on oma kulutuste poolelt palju efektiivsemad kui relvajõudude üksused. Nad kasutavad ja hooldavad varustust ja tehnikat oluliselt hoolikamalt ja kokkuhoidlikumalt. SE-d võivad ka värvata töötajaid ja palgasõdureid, kelle palk on märksa väiksem kui sama eriala sõjaväelastel. Kaitseministeeriumil ei ole kohustust maksta

³⁸ Вильданов, Турыгин 2018.

pensionari sõjaliste eraettevõtetele erru läinud personalile, korraldada nende tervisekindlustust, tagada neile elamispind jne. Praktika on näidanud, et SE-d võivad kiiresti kasvatada oma lahinguvõimet, kui olukord seda nõuab, ja hoida seda kaua aega kõrgel tasemel ilma täiendavate rahaliste kulutusteta.

Lisaks peetakse sõjaliste eraettevõtete positiivseks küljeks seda, et relvajõududega võrreldes vajavad nad palju lühemat aega isikkoosseisu, tehnika ja varustuse ettevalmistamiseks ning ümberpaigutamiseks teistesse riikidesse, tagades personali paindliku paiknemise kriisipiirkondades. Neile on iseloomulik töötajate täiendava eriväljaõppe vajaduse puudumine, kuna nad palkavad juba niigi välja õpetatud spetsialiste, kellel on olemas vajalikud kogemused, mis on saadud eelnevas sõjaväeteenistuses või maailma tulipunktides. Näiteks Pentagonil võimaldab sõjaliste eraettevõtete üha laienev kasutamine suuresti vähendada oma relvajõudude personali sõjategevuse piirkonnas ning seeläbi ka lahingukoormust, rotatsiooni ja riigi kulutusi isikkoosseisule.

Sõjaliste eraettevõtete negatiivseteks külgedeks peavad lääneriikide sõjalisel asjatundjal järgmisi tegureid: meestel puudub peaaegu täiesti ideeline motivatsioon; otsuste vastuvõtmisel ja tegevuses ollakse liiga iseseisvad, mis väljendub mõnikord ebaproportsionaalse jõu kasutamises kohaliku elanikkonna vastu; asukohariigis kehtestatud nõudeid ja reegleid ignoreeritakse. Märgitakse ka seda, et SE-de juhtkond ei allu oma riigi relvajõudude ülemjuhatajale, mis võib tekitada sõjategevuse piirkonnas arusaamatusi praktilises koostöös regulaarüksustega. Nad täidavad ülesandeid paljuski kasu saamise motiivil, mitte oma kohuse täitmiseks.³⁹ Lepinguliste sissetulekute ja sellega kaasneva võiv palkade vähendamine võib sellistes ettevõtetes põhjustada personali voolavust, mis omakorda vähendab oluliselt SE-de lahinguvõimet, suurendab nende töömahtu uue personali värbamisel ning nõuab kulutusi ja aega täiendõppeks.

Läänderiikide sõjanduseksperptide arvates võib täheldada protsessi, mille käigus saavad sõjalistest eraettevõtetest relvajõududele õiguslikult üha võrdväärsemad partnerid. SE-de lülitamine sõjategevusse muudab oluliselt ka operatsioonide ettevalmistamist, läbiviimist ning lahingutegevust ennast. See, et USA ja liitlased kaasasid Iraagis, Afganistanis ja Süürias SE-sid, näitas, et nende personal täidab väga tihti lahinguülesandeid, mis on iseloomulikud erivägede võitlejatele ja regulaararmee üksustele. Koostöö SE-de ja sõjaväe vahel suurendab paljude riikide relvajõudude lahinguvõimet

³⁹ Храмчихин, А. 2018. ЧВК: Наемники или проводники воли Кремля? – Независимая газета, 20.04.2018. http://nvo.ng.ru/realty/2018-04-20/1_993_chvk.html (18.12.2019).

märgatavalt, kusjuures sellega on viimasel ajal hakatud arvestama ka sõjalises planeerimises. On ilmne, et sõjaliste eraettevõtete roll ja tähtsus sõdades ja sõjalistes konfliktides kasvavad ning et nad muutuvad üha enam riikide välispoliitika tööriistaks.

Kirjandus ja allikad

400 Russian Mercenaries From Wagner Group Now Protecting Maduro.

<https://www.youtube.com/watch?v=EQtOqh4jvQQ> (18.12.2019).

United States Department of the Army. 2003. Field Manual No. 3-100.21 (100–21): Contractors on the Battlefield, January. Washington, DC: Headquarters, Department of the Army.

http://www.combatindex.com/store/field_man/Sample/FM_3-100_21.pdf (18.12.2019).

Pekarev, J. 2012. Relvakonflikti privatiseerimisega seonduvad probleemid siseriiklikus ja humanitaarõiguses Venemaa gaasikontserni GAZPROM näitel. Magistritöö. Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused.

Stratfor. 2014. NATO: The Evolution of the Alliance. 28.04.2014.

<https://worldview.stratfor.com/article/nato-evolution-alliance> (18.12.2019).

Sõjandusanalüütik Pavel Felgengauer räägib täpsemalt, mis juhtus Vene palgasõduritega Süürias. 2018. – Postimees, 24. märts.

<https://arvamus.postimees.ee/4446221/sojandusanaluutik-pavel-felgengauer-raagib-tapsemalt-mis-juhtus-vene-palgasoduritega-suurias> (22.11.2019).

Trump orders US troops out of northern Syria as Turkish assault continues. 2019. – The Guardian, October 13.

<https://www.theguardian.com/world/2019/oct/13/trump-us-troops-northern-syria-turkish-assault-kurds> (18.12.2019).

In Russian:

Бушуев, М. 2018. ЧВК Вагнера: все что о ней известно. 01.08.2018. – Deutsche Welle, 01.08.2018.

<https://p.dw.com/p/2sjMA> (18.12.2019).

Вильданов, М.; Турыгин, А. 2018. Частные военные компании в США.

http://pentagonus.ru/publ/chastnye_voennye_kompanii_v_ssha_2018/19-1-0-2843 (18.12.2019).

Группа Вагнера. Материал из Википедии — свободной энциклопедии.

https://ru.wikipedia.org/wiki/Группа_Вагнера (18.12.2019).

Егоров, Д. 2019. История появления и развития ЧВК. 30.04.2019.

<https://militaryarms.ru/armii-mira/chastnie-voennie-kompanii/> (18.12.2019).

Как в Кремле «размывают» сирийский разгром «Вагнера». – Re:public, 24.02.2018.

<https://republic.com.ua/article/kak-v-kremle-razmyivayut-siriyskiy-razgrom-vagnera.html> (18.12.2019).

Кара-Мурза, В. 2016. Сирия: кто разбомбил гуманитарный конвой? – Радио Свобода, 21.09.2016.

<https://www.svoboda.org/a/28005122.html> (18.12.2019).

Катастрофа Boeing 777 в Донецкой области.

http://ru.wikipedia.org/wiki/Катастрофа_Boeing_777_в_Донецкой_области (18.12.2019).

Муртазин, И. 2017. Их просто нет. Расследование. 09.10.2017.

<https://www.novayagazeta.ru/articles/2017/10/09/74125-ih-prosto-net> (18.12.2019).

Потери ЧВ Вагнера в Сирии.

<https://www.youtube.com/watch?v=jddhBT8TJM> (05.06.2019).

Расстрел ЧВК Вагнер в Сирии.

www.youtube.com/watch?v=031sfTKMtNc (05.06.2019).

США мстят «Вагнеру» за убитых инструкторов. – Программа «Совершенно Секретно». Выпуск № 23, 16.02.2018.

<https://www.youtube.com/watch?v=LKWBDIk8OUg> (18.12.2019).

Удар США по боевикам ЧВК Вагнера, воевавшим на Донбассе.

<https://www.youtube.com/watch?v=6FJh6vvV6Y> (18.12.2019).

Фельгенгауер, П. 2018. Разгром. Что на самом деле произошло в Сирийской провинции Дейр-эз-Зор и какие выводы могут сделать военные РФ и США. – Novaya Gazeta, 20.02.2018.

<https://novayagazeta.ru/articles/2018/02/20/75571-razgrom> (18.12.2019)
[Фельгенгауер 2018]

Храмчихин, А. 2018. ЧВК: Наемники или проводники воли Кремля? – Независимая газета, 20.04.2018.

http://nvo.ng.ru/realty/2018-04-20/1_993_chvk.html (18.12.2019).

«Частная армия для президента». The Bell рассказывает историю «ЧВК Вагнера». – Радио Свобода, 29.01.2019.

<https://www.svoboda.org/a/29740194.html> (18.12.2019).

ЧВК «Вагнер»: сколько платят, кто командует, чем занимаются. – «Вечерний вечер». Специальный выпуск. 14.02.2018.

<https://www.youtube.com/watch?v=4yQGHwEzMT4> (18.12.2019).

ЧВК Вагнера. ДЕР-СЗ-ЗОР. Кровавый след карлика Плутина в Сирии. Можем повторить.

https://www.youtube.com/watch?v=-_8p-v5frPs (18.12.2019).

Erukindral ANTS LAANEOTS

Eesti Vabariigi XIII ja XIV Riigikogu liige